

Research paper / Оригинальная статья
<https://doi.org/10.51176/1997-9967-2024-2-154-166>
MPHTI 06.61.01
JEL: L31, O35, P31

Analysis of the Current State of Social Entrepreneurship Development in Kazakhstan

Aigerim M. Yerzhanova^{a*}, Laura Z. Ashirbekova^a, Jaroslaw Korpysa^b

^aAl-Farabi Kazakh National University, 71 Al-Farabi str., Almaty, Kazakhstan; ^bUniversity of Szczecin, Al. Papieża Jana Pawła II 22 A, 70-453, Szczecin, Poland

For citation: Yerzhanova, A. M., Ashirbekova, L. Z. & Korpysa, J. (2024). Analysis of the Current State of Social Entrepreneurship Development in Kazakhstan. *Economy: strategy and practice*, 19(2), 154-166, <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2024-2-154-166>

ANNOTATION

One of the ways of state social growth is to create new jobs for people with disabilities in public administration. One of the most successful and competitive policies in this direction is the development of social entrepreneurship. Today, social entrepreneurship is receiving a lot of attention at the global level. Nevertheless, the theory of social entrepreneurship is still at the conceptualisation stage, as different countries have different features of social entrepreneurship coverage and different approaches to social entrepreneurship initiatives. The government of Kazakhstan has shown interest in the development of entrepreneurship in general and social entrepreneurship in particular as a means of achieving sustainable development goals and solving social problems. Analysing the works of many authors, the paper identified the main characteristics and factors that define social entrepreneurship. The paper conducted regression analysis in order to analyse the current state of social entrepreneurship in Kazakhstan and determine its impact on socio-economic indicators. Kazakhstan faces various social problems such as unemployment, poverty and regional disparities. Social entrepreneurship is seen as a viable approach to solving these problems by creating innovative solutions. The aim of the article is to analyse theoretical and empirical research, to bring together different points of view on the topic of social entrepreneurship and to identify opportunities for its development by analysing the situation of «social entrepreneurship» in Kazakhstan. The scientific novelty of the study is determined by the correlation between the indicators of economic development and social entrepreneurship.

KEYWORDS: Social Entrepreneurship, Social Problems, Economic Growth, Sustainable Development, Vulnerable Groups, Regression Analysis, Poverty Level

CONFLICT OF INTEREST: the authors declare that there is no conflict of interest.

FINANCIAL SUPPORT. The study was not sponsored (own resources).

Article history:

Received 07 May 2023
Accepted 15 June 2024
Published 30 June 2024

* **Corresponding author: Yerzhanova A.M.** – PhD candidate, Al-Farabi Kazakh National University, 71 Al-Farabi str., Almaty, Kazakhstan, 87473788943, email: aerzhanova97@gmail.com

Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуының қазіргі жағдайына талдау

Ержанова Ә.М.^{а*}, Аширбекова Л.Ж.^а, Корпыса Я.^б

^аӘл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Аль-Фараби көш. 71, Алматы, Қазақстан; ^бЩецин университеті, Щецин, Польша

Дәйексөз үшін: Ержанова Ә.М., Аширбекова Л.Ж., Корпыса Я. (2024). Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуының қазіргі жағдайына талдау. Экономика: стратегия және практика, 19(2), 154-166, <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2024-2-154-166>

ТҮЙІН

Мемлекеттің әлеуметтік өсу жолдарының бірі мемлекеттік басқару саласында мүгедектігі бар адамдар үшін жаңа жұмыс орындарын құру болып табылады. Осы бағыттағы ең табысты және бәсекеге қабілетті саясаттың бірі – әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту. Бүгінде әлеуметтік кәсіпкерлікке әлемдік деңгейде үлкен көңіл бөлінуде. Дегенмен, әлеуметтік кәсіпкерлік теориясы әлі де тұжырымдамалау сатысында, өйткені әртүрлі елдерде әлеуметтік кәсіпкерлікті қамтудың әртүрлі ерекшеліктері және әлеуметтік кәсіпкерлік бастамаларға әртүрлі көзқарастар бар. Қазақстан үкіметі тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу және әлеуметтік проблемаларды шешу құралы ретінде тұтастай кәсіпкерлікті, оның ішінде әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға қызығушылық танытуда. Көптеген авторлардың еңбектерін талдай отырып, мақалада әлеуметтік кәсіпкерлікті анықтайтын негізгі сипаттамалар мен факторлар анықталды. Зерттеуде Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің ағымдағы жағдайын талдау және оның әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерге әсерін анықтау мақсатында регрессиялық талдау жүргізілді. Қазақстанда жұмыссыздық, кедейлік және өңірлік теңсіздік сияқты түрлі әлеуметтік проблемалар бар. Әлеуметтік кәсіпкерлік инновациялық шешімдерді құру арқылы осы мәселелерді шешудің тиімді тәсілі ретінде қарастырылады. Мақаланың мақсаты – теориялық және эмпирикалық зерттеулерді талдау, әлеуметтік кәсіпкерлік тақырыбындағы әртүрлі көзқарастарды біріктіру және Қазақстандағы «әлеуметтік кәсіпкерліктің» жағдайын талдау арқылы оны дамыту мүмкіндіктерін анықтау. Зерттеудің ғылыми жаңалығы экономикалық даму мен әлеуметтік кәсіпкерліктің көрсеткіштері арасындағы байланыспен анықталады.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: әлеуметтік кәсіпкерлік, әлеуметтік проблемалар, экономикалық өсу, тұрақты даму, осал топтар, регрессиялық талдау, кедейлік деңгейі

МҮДДЕЛЕР ҚАҚТЫҒЫСЫ: авторлар мүдделер қақтығысының жоқтығын мәлімдейді.

ҚАРЖЫЛАНДЫРУ. Зерттеу демеушілік қолдау көрсеткен жоқ (меншікті ресурстар).

Мақала тарихы:

Редакцияға түсті 07 Мамыр 2023

Жариялау туралы шешім қабылданды 15 Маусым 2024

Жарияланды 30 Маусым 2024

*Хат-хабаршы авторы: Ержанова Ә.М. – PhD докторантты, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, көш. Аль-Фараби 71, Алматы, Қазақстан, 87473788943, email: aerzhanova97@gmail.com

КІРІСПЕ

Әлеуметтік кәсіпкерлік – бұл жаңа және күрделі құбылыс. Әлемдегі әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуындағы күрт сілкініс, бұл мәселеге академиялық тұрғыдан қызығушылық тудырды, бұған көптеген мақалалар мен жарияланымдар, зерттеулер мен ғылыми конференциялар, әлеуметтік кәсіпкерлік тақырыбы бойынша өткізілген тренингтер мен білім беру бағдарламалары дәлел бола алады. Егер академиялық зерттеудің алғашқы кезеңдерінде зерттеушілер әлеуметтік кәсіпкерліктің мәні мен тұжырымдамасына назар аударса, бүгінде әлеуметтік кәсіпорындардың әртүрлі аспектілері бойынша тереңдетілген зерттеулер жүргізілуде. Осындай аспектілердің бірі-олардың қызметінің тиімділігін бағалау.

Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің бесінші отырысында ҚР Президенті Қ.К.Тоқаев: «Аймақтар арасында теңгерімді даму болмаса, азаматтардың әл-ауқаты және жалпыұлттық өркендеу туралы айтудың өзі артық. Бұған дейін ұсынылған «Қуатты өңір - Қуатты мемлекет» қағидасы - құр сөз емес. Бұл - еліміздің табысты дамуы үшін аса маңызды талап. Аймақтардың әлеуетін арттыру мақсатымен кезінде әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациялар құрылды. Мұндай құрылымдар қазір барлық облыстар мен республикалық маңызы бар қалаларда жұмыс істейді. Енді әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорацияларды толыққанды институтқа айналдыратын кез келді», - деді (adilet.zan.kz). Бұл еліміздегі әлеуметтік кәсіпкерлікті ғылыми-теориялық тұрғыдан терең зерттеудің және қолдауды қажет ететін анықтайды. Сондықтан әлеуметтік кәсіпкерлікті теориялық және тәжірибелік деңгейде зерттеу жүргізу өзекті болып отыр.

ӘДЕБИ ШОЛУ

Әлеуметтік кәсіпкерлікті экономикалық құбылыс ретінде ғалымдар ширек ғасырға жуық уақыт бойы қарастырып келеді, бірақ ғылымда әлеуметтік кәсіпкерліктің біртұтас және дәйекті теориясы қалыптасқан жоқ. Мұнда тек әлеуметтік кәсіпкерлікті зерттеу тұжырымдамасы туралы айту керек, себебі ол

кез-келген жаңа тұжырымдама сияқты әр түрлі жағынан үздіксіз сынға ұшырайды (Choi & Majumdar, 2014; Mair & Marti, 2006; Weerawardena & Mort, 2001).

Әлеуметтік кәсіпкерлікті түсіндіре отырып, ғалымдар оны нарықта статикалық түрде болатын құбылыс ретінде анықтауға тырысады, себебі кәсіпкер қай нарықта жұмыс істейтініне қарамастан, оның дамуында бірнеше кезеңдерден өтеді, соның ішінде әлеуметтік жетілу және жауапкершілік кезеңі де бар (Ponomarev & Svetunkov, 2015).

Zhokhova (2015) көптеген зерттеулерге салыстырмалы талдау нәтижесінде әлеуметтік кәсіпкерліктің келесідей анықтамасын қалыптастырды: «Бұл ұйымның әлеуметтік мақсатын кәсіпкерлік жаңашылдықпен және тұрақты өзін-өзі қамтамасыз етуге қол жеткізумен байланыстыратын әлеуметтік-экономикалық қызметтің жаңа тәсілі. Оның негізінде инновациялар, қаржылық тәртіп және мемлекеттік және жеке секторларда қабылданған істерді жүргізу тәртібі негізінде әрекет ететін белгілі бір әлеуметтік мәселені шешу мақсатында құрылған әлеуметтік кәсіпорындардың жұмыс істеуі жатыр».

Благов және Арай (2010) әлеуметтік кәсіпкерлік «кәсіпкерлік ойлаудың жаңа парадигмасы» болып табылатын белгілі бір әлеуметтік миссиясы бар кәсіпкерлік қызметтің бір түрі ретінде анықталған (Certo & Miller, 2008; Blagov & Aray, 2010). Бұл анықтама, әлеуметтік кәсіпкерлікті кәсіпкерліктің бір түріне («кәсіпкерлік қызмет түрі») жатқызады, осылайша кәсіпкерлікті анықтаудағы дәлсіздіктерді жояды және осы анықтамадағы жалпы айырмашылықтар қызметтің миссиясы әлеуметтік болып табылады. Бұл анықтама алдыңғыға қарағанда дәлірек, бірақ кәсіпкерлік қызметтің мәнін толық ашылмайды.

Nicholls (2008) әлеуметтік кәсіпкерлік – бұл әлеуметтік жауапкершілікті орнатуға және әлеуметтік қорғау жүйесіндегі мәселелерді шешуге бағытталған, қолданыстағы ұйымдарды басқаруда жаңа ұйымдар немесе инновациялық жолдар құра отырып, жүйелі әлеуметтік өзгерістер мен қоғамдық құндылықтарды қалыптастыруды қамтамасыз ететін гибриді серіктестік мүмкіндігін қалыптастыратын кәсіпкерлік қызмет (немесе процесс). Бұл

анықтамада әлеуметтік кәсіпкерлік әлеуметтік саламен байланысты кәсіпкерлік қызмет түрі ретінде ұсынылған. Бірақ бұл анықтамада әлеуметтік кәсіпкерліктің негізгі қасиеттері анықталмаған.

«Әлеуметтік кәсіпкер» анықтамасын әлеуметтік әділеттілік, әлеуметтік құндылық, өміршең әлеуметтік-экономикалық құрылымдар, жаңа тепе-теңдікті құру, инновацияларды, кәсіпкерлік дағдыларды, нарықтағы оққылықтарды пайдалану, әлеуметтік мәселелерді шешуден бастап өзгерістер агенті ретінде де анықтады. Майкл Портер еңбектерінде әлеуметтік кәсіпкерлікті трансформациялық капитализм деп аталатын жаңа, болашақ тәртіппен байланыстырып, әлеуметтік кәсіпкерлік жалпы құндылықты тудырады деп көрсетті (Zahra et al. 2009). Әлеуметтік кәсіпкерлік қоғам үшін пайдалы, өйткені ол әлеуметтік инновацияның бір түрі болып табылады және әр түрлі мүдделі тараптарға пайда алып келуі мүмкін (Driver, 2012):

- бизнес үшін-кірістер мен табыстардың өсуі, көлем, клиенттердің адалдығы мен қанағаттануы, іскерлік бедел;

- әлеуметтік нысаналы топтар үшін: жұмыссыздықты төмендету және әлеуметтік нысаналы топтарды әлеуметтік оқшаулау;

- мемлекет үшін: қолайлы қоғамдық пікір, қоршаған ортаның ластануын азайту және мемлекет имиджі.

Сондықтан, әрбір мемлекеттің, оның әлеуметтік немесе экономикалық дамуына қарамастан, табыстың маңызды факторларының бірі қоғамның тұрақтылығы екенін ескере отырып, қазіргі уақытта әлеуметтік кәсіпкерлік сияқты әлеуметтік инновация әдістерін қолдану қажет деген тұжырымдама жасауға болады.

Әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуына, оның халықаралық деңгейде пайда болуына үш негізгі фактор әсер етеді - сұраныс (қоғамның тұтынушы немесе пайдаланушы сияқты әлеуметтік қызметтерді/өнімдерді алуға деген ұмтылысы), ұсыныс (әлеуметтік кәсіпкерлер) және үшіншісі - қоршаған ортаға және институционалдық факторға байланысты алдыңғы екі факторға әсер етеді. Қазіргі уақытта әлемде әлеуметтік кәсіпкерлік құбылысы қарқын алуда және әлеуметтік кәсіпкерлікті

дамыту, оны ілгерілету мен кеңейту үшін Швейцарияда «Schwab Foundation for Social Entrepreneurship», Үндістанда «Ashoka Foundation» сияқты түрлі қорлар, ұйымдар құрылуда. Дегенмен, әлеуметтік кәсіпкерлік әлі де ғылыми зерттеулердің өсіп келе жатқан саласы болып табылады және әлеуметтік кәсіпкерлік теориясы әлі де тұжырымдамалау сатысында (Chell et al., 2010).

Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлік саласындағы зерттеулер мен зерттеулер елдің әлеуметтік кәсіпкерлік экожүйесінің динамикасы, қиындықтары мен мүмкіндіктері туралы құнды түсініктер береді. Бұл зерттеулер қазіргі ландшафтты түсінуге және Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің өсуі мен ықпалына ықпал ету стратегияларын ақпараттандыруға негіз болады. Көптеген зерттеулер Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің экожүйесін картаға түсіруге, негізгі мүдделі тараптарды, қолдау ұйымдарын, қаржыландыру көздерін және құқықтық базаны анықтауға бағытталған. Бұл салыстырулар әлеуметтік кәсіпкерлікті ілгерілетуге қатысатын субъектілер желісін түсінуге көмектеседі және араласу мен қолдау салаларын бөліп көрсетеді.

Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлік саласындағы нақты авторлар мен зерттеушілер басқа елдердегі неғұрлым қалыптасқан ғалымдармен салыстырғанда жаһандық ауқымда онша танымал болмаса да, Қазақстандық контексте осы тақырып бойынша зерттеулер мен әдебиеттерге үлес қосатын жеке тұлғалар мен ұйымдар бар.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ

Мақалада Қазақстан Республикасының аумағында әлеуметтік кәсіпкерлік саласында жүргізілген статистикалық зерттеулер, Адам құқықтарын қолдау және Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросының деректері, Стратегиялық жоспарлау және Қазақстан Республикасының реформалары, әлеуметтік кәсіпкерлер қауымдастығының деректері көрсеткіштердің статистикалық жиынтықтары негізінде жүргізілді. Көрсеткіштерді бағалау үшін регрессиялық талдау жасалынды.

Регрессиялық талдау - өлшенетін деректерді модельдеу және олардың қасиеттерін зерттеу әдісі. Деректер тәуелді айнымалының, әлеуметтік кәсіпкерлер және тәуелсіз айнымалының санының жұмысқа

қабілетті мүмкіндігі шектеулі жандар саны, жұмыссыздық деңгейі, халықтың кедейлік деңгейі, жалпы ішкі өнімдегі әлеуметтік қорғауға жұмсалатын шығыстардың үлесі, тұтыну бағаларының индексінің мәндерінің жұптарынан тұрады. Деректер ҚР Ұлттық статистика агентігінің мәліметтеріне сәйкес 2018-2023 жылдардағы мәліметтерге сәйкес жасалынды.

Регрессия – бұл бір тәуелді айнымалы (әдетте «Y» деп белгіленеді) мен бірқатар басқа айнымалылар (тәуелсіз айнымалылар деп аталады) арасындағы қатынастың күші мен сипатын анықтауға көмектесетін экономикалық, психологиялық және басқа да пәндерде қолданылатын статистикалық әдіс.

Бұл әдістің ең көп таралған түрі – сызықтық регрессия, оны қарапайым регрессия немесе қарапайым ең кіші квадрат әдісі (OLS) деп те атайды. Сызықтық регрессия ең жақсы сәйкестік сызығына негізделген екі айнымалы арасындағы сызықтық байланысты орнатады. Осылайша, сызықтық регрессия бір айнымалының өзгеруі екіншісінің өзгеруіне қалай әсер ететінін анықтайтын көлбеуі бар түзу сызық арқылы графикалық түрде бейнеленеді. Сызықтық регрессия қатынасының Y осінің қиылысы бір айнымалының мәнін білдіреді, егер екіншісінің мәні нөлге тең болса.

Регрессиялық талдау деректерде байқалатын айнымалылар арасындағы байланыстарды анықтаудың күшті құралы болып табылады, бірақ ол себеп-салдарлық байланысты оңай көрсете алмайды. Ол бизнесте, қаржыда және экономикада бірнеше контексте қолданылады. Мысалы, ол инвестициялық менеджерлерге активтерді бағалауға және тауарлардың бағасы мен осы тауарлармен айналысатын кәсіпорындардың акциялары сияқты факторлар арасындағы байланысты түсінуге көмектесу үшін қолданылады.

Регрессияны статистикалық әдіс ретінде орташа мәнге (орташа мәнге кері) регрессия ұғымымен шатастыруға болмайды.

Регрессияның мақсаты – осы сызықтық комбинацияның коэффициенттерін табу және осылайша f регрессиялық функциясын анықтау (оны модель деп те атайды).

Регрессиялық талдау - тәуелді айнымалы мен бір немесе бірнеше тәуелсіз айнымалылар арасындағы байланысты модельдеу үшін қолданылатын статистикалық әдіс. Ол бақыланатын мәліметтер негізінде айнымалылардың әрекетін түсіну және болжау үшін экономика, қаржы, әлеуметтік ғылымдар,

инженерия және басқа да көптеген салаларда кеңінен қолданылады. Регрессиялық талдау теориясы регрессия моделінің параметрлерін бағалауға және айнымалылар арасындағы қатынастардың маңыздылығын бағалауға негіз береді. Регрессиялық талдаудың негізгі ұғымдары мен компоненттеріне тоқталайық:

Тәуелді және тәуелсіз айнымалылар: регрессиялық талдауда біз болжағымыз немесе түсіндіргіміз келетін айнымалы тәуелді айнымалы (Y) деп аталады, ал тәуелді айнымалыны болжау немесе түсіндіру үшін қолданылатын айнымалылар тәуелсіз айнымалылар (X) деп аталады. Тәуелді және тәуелсіз айнымалылар арасындағы байланыс регрессия моделі деп аталатын математикалық теңдеу арқылы өрнектеледі.

Коэффициенттерді бағалау: регрессиялық талдаудың мақсаты бақыланатын деректерді пайдалана отырып, коэффициенттерді бағалау болып табылады. Бұл әдетте тәуелді айнымалының бақыланатын және болжамды мәндері арасындағы квадраттық айырмашылықтардың қосындысын минимизациялайтын қарапайым ең кіші квадраттар (OLS) деп аталатын әдісті қолдану арқылы жасалады.

Регрессиялық талдау арқылы келесідей болжамдар жасалады:

- сызықтық: тәуелді және тәуелсіз айнымалылар арасындағы байланыс сызықтық болып табылады.

- тәуелсіздік: қате терминдері бір-бірінен тәуелсіз.

- гомоскедастикалық: қателік терминдерінің дисперсиясы тәуелсіз айнымалылардың барлық деңгейлерінде тұрақты болады.

- нормалдылық: қате терминдері қалыпты түрде бөлінеді.

- мінсіз көпжақтылық жоқ: тәуелсіз айнымалылар бір-бірімен корреляцияланбайды.

Сәйкестіктің жақсылығы: регрессия моделін бағалағаннан кейін оның жарамдылығын, яғни модельдің бақыланатын мәліметтерге қаншалықты сәйкес келетіндігін бағалау қажет. Бұл көбінесе тәуелсіз айнымалылармен түсіндірілетін тәуелді айнымалыдағы дисперсияның үлесін өлшейтін анықтау коэффициенті (R-квадрат) сияқты көрсеткіштерді зерттеу арқылы жасалады.

Регрессиялық талдау гипотезаны тексеруге тәуелсіз және тәуелді айнымалылар арасындағы қатынастардың статистикалық маңыздылығын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл t-tests немесе F-tests көмегімен коэффициенттердің нөлден

айтарлықтай ерекшеленетінін тексеруді қамтиды.

Регрессия моделінде бағаланған коэффициенттер айнымалылар арасындағы қатынастардың бағыты мен шамасы туралы түсінік береді. Оң коэффициенттер оң қатынасты, ал теріс коэффициенттер теріс қатынасты көрсетеді. Коэффициенттердің шамасы қатынастардың беріктігін көрсетеді.

Детерминация коэффициенті 0-ден 1-ге дейінгі мәндерді қабылдайды және сапалы сызықтық регрессия моделі жағдайында бірлікке ұмтылады. Детерминация коэффициенті тәуелді айнымалының жалпы шашырауының қай бөлігін тәуелсіз айнымалы түсіндіретінін көрсетеді:

$$R^2 = \frac{SSR}{SST} = 1 - \frac{SSE}{SST} \quad (1)$$

мұнда

- $SSR = \sum_{i=1}^n (\hat{y}_i - \bar{y})^2$ арифметикалық орташа мәнге қатысты түзу регрессия нүктелерінің шашырауын сипаттайтын сызықтық регрессия моделімен түсіндірілетін ауытқу квадраттарының қосындысы;

- $SST = \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2$ арифметикалық орташа мәнге қатысты тәуелді у айнымалысының шашырауын сипаттайтын ауытқу квадраттарының жалпы қосындысы;

- $SSE = \sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2$ тікелей регрессияға қатысты тәуелді у айнымалысының шашырауын сипаттайтын қатенің ауытқу квадраттарының қосындысы.

F-статистиканың мүмкін болатын ең төменгі мәні – 0. Фишер статистикасының мәні неғұрлым жоғары болса, сызықтық регрессия моделі соғұрлым жақсы болады. Бұл көрсеткіш квадраттардың түсіндірілетін қосындысының (бір тәуелсіз айнымалыға есептегенде) квадраттардың қалдық қосындысына қатынасы (бір еркіндік дәрежесіне есептегенде):

$$F = \frac{\frac{ESS}{m}}{\frac{RSS}{n-m-1}} \quad (2)$$

мұндағы m - түсіндіретін айнымалылар саны

Фишер мәні анықталғаннан кейін, оны статистикалық мәнмен салыстырып, гипотезаларды тексереміз. Регрессиялық талдаудағы маңызды гипотезалардың бірі

– популяцияның тікелей регрессиясының бағыт коэффициенті нөлге тең деген гипотеза. Егер бұл болжам дұрыс болса, онда тәуелсіз x айнымалысының өзгерістері тәуелді Y айнымалысының өзгеруіне әсер етпейді: x және y айнымалылары корреляцияланбайды, яғни y пен x арасындағы сызықтық қатынас жоқ.

Бұл әдіс кеңінен қолданылғанына қарамастан, регрессиялық талдаудың шектеулері бар. Мысалы, айнымалылар арасындағы қатынастар сызықтық болады деп болжайды, бұл әрдайым бола бермеуі мүмкін. Сонымен қатар, ол нақты және репрезентативті деректердің болуына сүйенеді және негізгі болжамдардың бұзылуы біржақты бағалаулар мен қате тұжырымдарға әкелуі мүмкін.

ТАЛДАУЛАР МЕН ТАЛҚЫЛАУЛАР

Бүгінгі таңда авторлар әлеуметтік кәсіпкерліктің әртүрлі анықтамаларын жіктеді. «Әлеуметтік кәсіпкер» анықтамасын әлеуметтік әділеттілік, әлеуметтік құндылық, өміршең әлеуметтік-экономикалық құрылымдар, жаңа тепе-теңдікті құру, инновацияларды, кәсіпкерлік дағдыларды, нарықтағы олқылықтарды пайдалану, әлеуметтік мәселелерді шешуден бастап өзгерістер агенті ретінде де анықтады. Әлеуметтік кәсіпкерлік қоғам үшін пайдалы, өйткені ол әлеуметтік инновацияның бір түрі болып табылады және әр түрлі мүдделі тараптарға пайда алып келуі мүмкін (atameken.kz):

– бизнес үшін-кірістер мен табыстардың өсуі, көлем, клиенттердің адалдығы мен қанағаттануы, іскерлік бедел;

– әлеуметтік нысаналы топтар үшін: жұмыссыздықты төмендету және әлеуметтік нысаналы топтарды әлеуметтік оқшаулау;

– мемлекет үшін: қолайлы қоғамдық пікір, қоршаған ортаның ластануын азайту және мемлекет имиджі.

Сондықтан, әрбір мемлекеттің, оның әлеуметтік немесе экономикалық дамуына қарамастан, табыстың маңызды факторларының бірі қоғамның тұрақтылығы екенін ескере отырып, қазіргі уақытта әлеуметтік кәсіпкерлік сияқты әлеуметтік инновация әдістерін қолдану қажет деген тұжырымдама жасауға болады. Әлеуметтік кәсіпкерлік – әлеуметтік, мәдени немесе экологиялық мәселелердің шешімдерін әзірлеу, қаржыландыру және жүзеге асыру үшін стартаптар мен басқа да кәсіпкерлік құралдарды пайдалану (Greblikaitė, 2012; Grimes et al., 2013).

Зерттеу барысында әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуына әсер ететін факторлар анықталды: қоғамның дамуы; мемлекеттік-жекешелік әріптестік; қазіргі қоғамның әлеуметтік құрылымының өзгеруі. Дағдарыс, пандемияның әсері және оның салдары, еңбек нарығының тұрақсыз жағдайы, кедейлік шегінен төмен халықтың өсуі жағдайында қоғам барлық компоненттер ортақ мақсаттармен және тепе-теңдікті қамтамасыз ететін қызмет бағыттарымен байланысты болуы керек, сонымен қатар, тұрақты даму жолдарын іздестіруі және қалыптастыруы керек (Kostetska & Berezyak, 2014).

Бүгінгі таңда Қазақстанда тиісті министрліктер халықтың әлеуметтік мәселелерін шешуге көп көңіл бөлуге тырысады. Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілерінің тізілімінде бүгінде 200-ге жуық кәсіпкер бар. Олардың ең көп саны: Алматы, Астана, Шымкент, Қостанай, ШҚО-да орналасқан. Ұйымдардың жартысынан көбі балалар мен көп балалы отбасыларға

қызмет көрсету саласында, үштен бірі - экологиялық өзгерістер саласында және үштен бірі - мүмкіндігі шектеулі адамдармен жұмыс саласында қызмет атқарады. Алайда, Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпорындарға қатысты бірқатар мәселелер бар. Ең біріншісі заңдық мәртебесінің «әлсіз қорғалуы». Келесі, статистикалық деректердің болмауы және әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілері қызметінің бір полярлы сипатының дамуға ықпал ететін факторлардың әсер ету тереңдігін кешенді бағалауға мүмкіндік бермеуі (Applied Economics Research Center, 2024).

Еліміздегі «Әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау» туралы Заңы қабылдану кезінде негізгі мақсат әлеуметтік мәселелерді, атап айтқанда халықтың кедейлік деңгейі, төлем қабілеттілігі, жұмыссыздық деңгейі және әлсіз қорғалған әлеуметтік топтарды қолдау сияқты жағдайларды шешу көзделді. Кестеде елімізде әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштердің соңғы 5 жылдағы өзгеріс динамикасы жинақталды (кесте 1).

Кесте 1. 2018-2022 жылдар аралығындағы әлеуметтік көрсеткіштердің өзгерісі

Table 1. Changes in social indicators for 2018-2022

Жыл	әлеуметтік кәсіпкерлер саны	жұмысқа қабілетті мүмкіндігі шектеулі жандар саны, мың адам	жұмыссыздық деңгейі,%	халықтың кедейлік деңгейі,%	жалпы ішкі өнімдегі әлеуметтік қорғауға жұмсалатын шығыстардың үлесі, %	тұтыну бағаларының индексі,%
2018	175	549,5	4,9	0,7	12,7	13,5
2019	183	554,9	4,8	0,7	13,9	18,1
2020	187	552,6	4,9	0,8	13,8	13,5
2021	204	424,0	4,9	0,8	14,5	11,8
2022	211	419,0	4,9	0,8	15,0	10,1

Ескерту: дереккөз бойынша жасалған Bureau of National Statistics (2023)

Анықталған көрсеткіштерге әлеуметтік кәсіпкерлік әсер етуін анықтау үшін регрессиялық талдау жасалынды (кесте 2). Ол үшін келесідей екі гипотеза құрамыз:

H_0 : әлеуметтік кәсіпкерлік пен X көрсеткішінің арасында оң байланыс бар.

H_1 : Әлеуметтік кәсіпкерлік пен X көрсеткішінің арасында оң байланыс жоқ.

Барлық айнымалының бақылау мәні 5-ке тең, бірдей мәліметтер жиынтығы немесе

бақылаулар негізінде тексерілген. Көптік R тәуелді айнымалы (мүмкін өлшенетін нәрсе) мен барлық тәуелсіз айнымалылар арасындағы байланыстың жалпы күшін көрсетеді, яғни жұмысқа қабілетті мүмкіндігі шектеулі жандар саны (0,941228); халықтың кедейлік деңгейі (0,791155); жалпы ішкі өнімдегі әлеуметтік қорғауға жұмсалатын шығыстардың үлесі (0,944897) тұтыну бағаларының индексі (0,70655) мәндері 1-ге жақын, бұл модельдің күшті түсіндіру қабілеті бар екенін көрсетеді.

Кесте 2. Көрсеткіштердің регрессиялық статистикасы
Table 2. Regression statistics of indicators

Регрессиялық статистика	Жұмысқа қабілетті мүмкіндігі шектеулі жандар саны (x_1)	Жұмыссыздық деңгейі (x_2)	Халықтың кедейлік деңгейі (x_3)	Жалпы ішкі өнімдегі әлеуметтік қорғауға жұмсалатын шығыстардың үлесі (x_4)	Тұтыну бағаларының индексі (x_5)
Көптік R	0,941228	0,33541	0,791155	0,944897	0,706553
R-квадрат	0,885909	0,1125	0,625926	0,892831	0,499218
Нормаланған R-квадрат	0,847879	-0,18333	0,501235	0,857107	0,33229
Стандартты ауытқу	5,850403	16,31717	10,5935	5,67017	12,25703
Бақылау	5	5	5	5	5

Ескерту: автормен құрастырылған

Кестенің жалпы талдауы көрсеткендей, құрылған регрессиялық модель ұсынылған бес тәуелсіз айнымалыны қолдана отырып, тәуелді айнымалыны (мүмкін мүгедектердің саны) жақсы түсіндіреді. Модель көптік R, R-квадрат және нормаланған R-квадраттың жоғары мәндеріне ие, бұл оның жақсы сәйкестігі көрсетеді. Сондай-ақ, стандартты ауытқулар модель тәуелсіз айнымалылардың әрқайсысы үшін тәуелді айнымалыны дәл болжайтынын көрсетеді.

Модельдің сапасын бағалау үшін дисперсия және онымен байланысты шаралар (мысалы, R-квадрат) модельдің деректерге қаншалықты сәйкес келетінін бағалауға қолданылады. Регрессиялық талдаудан кейінгі дисперсия модель коэффициенттерінің дәлдігі мен маңыздылығын бағалауда, сондай-ақ оның жалпы сапасы мен болжау қабілетін бағалауда қолданылды (кесте 3).

Кесте 3. Дисперсия
Table 3. Variance

		df	SS	MS	F		F крит
Жұмысқа қабілетті мүмкіндігі шектеулі жандар саны	Регрессия	1	797,3184	797,3184	23,29487	>	0,016952
	Қалдық	3	102,6816	34,22721			
	Жалпы	4	900				
Жұмыссыздық деңгейі	Регрессия	1	101,25	101,25	0,380282	<	0,581091
	Қалдық	3	798,75	266,25			
	Жалпы	4	900				
Халықтың кедейлік деңгейі	Регрессия	1	563,3333	563,3333	5,019802	>	0,110911
	Қалдық	3	336,6667	112,2222			
	Жалпы	4	900				
Жалпы ішкі өнімдегі әлеуметтік қорғауға жұмсалатын шығыстардың үлесі, %	Регрессия	1	803,5475	803,5475	24,99306	>	0,015398
	Қалдық	3	96,45248	32,15083			
	Жалпы	4	900				
Тұтыну бағаларының индексі, %	Регрессия	1	449,2958	449,2958	2,990626	>	0,182189
	Қалдық	3	450,7042	150,2347			
	Жалпы	4	900				

Ескерту: автормен құрастырылған

Жұмысқа қабілетті мүмкіндігі шектеулі жандар саны $df = 1$: $SS = 797.3184$, $MS = 797.3184$, $F = 23.29487$, F крит = 0.016952. $F (23.29487)$ мәні критикалық мәннен (0.016952) едәуір

үлкен, бұл статистикалық маңыздылықты көрсетеді.

Жұмыссыздық деңгейі $df = 1$: $SS = 101.25$, $MS = 101.25$, $F = 0.380282$, F крит = 0.581091. F

(0.380282) мәні критикалық мәннен (0.581091) едәуір аз, бұл статистикалық маңыздылықтың жоқтығын көрсетеді.

Халықтың кедейлік деңгейі $df = 1$: $SS = 563.3333$, $MS = 563.3333$, $F = 5.019802$, F крит = 0.110911. F (5.019802) мәні критикалық мәннен үлкен (0.110911), бұл статистикалық маңыздылықты көрсетеді.

Жалпы ішкі өнімдегі әлеуметтік қорғауға жұмсалатын шығыстардың үлесі $df = 1$: $SS = 803.5475$, $MS = 803.5475$, $F = 24.99306$, F крит = 0.015398. F (24.99306) мәні критикалық мәннен (0.015398) едәуір үлкен, бұл статистикалық маңыздылықты көрсетеді.

Тұтыну бағаларының индексі $df = 1$: $SS = 449.2958$, $MS = 449.2958$, $F = 2.990626$, F крит = 0.182189. F (2.990626) мәні критикалық мәннен үлкен (0.182189), бұл статистикалық маңыздылықты көрсетеді.

Жұмыссыздық деңгейі басқа барлық топтарда F -статистикасының мәндері F критикалық мәнінен жоғары, бұл статистикалық маңызды айырмашылықтардың болуын көрсетеді, яғни әлеуметтік кәсіпкерлік жұмыссыздық деңгейінің арасында оң байланыс жоқ. Мұны Қазақстанда жасырын жұмыссыздық болуымен байланыстыруға болады.

НӘТИЖЕЛЕР

Ұсынылған деректер әлеуметтік кәсіпкерліктің жалпы ішкі өнімдегі әлеуметтік қорғауға жұмсалатын шығыстардың үлесі мен жұмысқа орналасуға мұқтаж ерекше қажеттіліктері бар адамдар санына басым әсерін көрсетеді. Қазақстанда кәсіпорындар ерекше қажеттіліктері бар адамдарды жалдайды, бірақ барлық кәсіпорындар да бұл мүмкін емес. Сонымен қатар, Қазақстанда елдегі әл-ауқат пен өмір сүру деңгейі халықаралық стандарттардан бірқатар ауытқулар бар және ол көбіне теріс сипатқа ие. Сондықтан елдегі әлеуметтік кәсіпкерлікті жетілдіру жолдары мен әдістерін нақтылау керек. Бүкіл әлемде және Қазақстанда болашақ зерттеулер әлеуметтік инновациялар жүйелеріне және әлеуметтік құндылықтарды құру мен коммерцияландыруды айқындауға, сондай-ақ әлеуметтік кәсіпорындарды ұйымдастыруға, әлеуметтік капиталды жұмылдыруға және микроқаржыландыру арқылы кедейлікпен күресуге бағытталады деп күтілуде. Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті жетілдірудегі қиындықтар мен шешу жолдары халықаралық тәжірибеге сүйене отырып анықталды (кесте 4).

Кесте 4. Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың қиындықтары мен мүмкіндіктері

Table 4. Challenges and opportunities for the development of social entrepreneurship in Kazakhstan

Қиындықтары	Мүмкіндіктері	Нәтижелері
Әлеуметтік саладағы әлсіз кәсіпкерлік	Тәжірибесі мол кәсіпкерлерді тарту	Менторлар клубын қалыптастыру; Стартап жобаларға бағалау жүргізу;
Несие ресурстарының қымбаттығы	Несиелеруге қаржылау көмек көрсету	Әлеуметтік кәсіпкерлерге арналған арнайы несиелеу жүйесі
Әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау инфрақұрылымының әлсіз болуы	Қызмет ететін кәсіпкерлікті қолдау орталықтарының қызметін жетілдіру	Әлеуметтік кәсіпкерлерге арналған арнайы бағдарламаларды қалыптастыру
Әлеуметтік кәсіпкерліктің әлсіз танымалдылығы	Үздік тәжірибелерді жылжыту, серіктестіктер аймағын кеңейту, арнайы конкурстар мен бағдарламалар ұйымдастыру	Әлеуметтік кәсіпкерлік күндерін өткізу, форумдар ұйымдастыру, диалогтық кеңістік жасау
Кәсіпкерлік жобаларда әлеуметтік әсердің әлсіз бағалануы (Social impact)	Бағалауды корпоративтік әлеуметтік бағалауға жіберу	Әлеуметтік кәсіпкерлікті оқыту бағдарламаларын жасау, эксперттерді тарту
Іс-әрекеттерді заңдық-құқықтық негіздерінің болмауы	Үкіметпен байланысты арттыру, депутаттық корпуспен байланыс орнату	Жергілікті және мемлекеттік деңгейде заңдық қорғалуды қамтамасыз ету

Зерттеулер Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлердің алдында тұрған түрлі қиындықтар мен кедергілерді жиі анықтайды.

Оларға қаржыға қол жетімділіктің шектелуі, қолдау көрсететін нормативтік-құқықтық базаның болмауы, кәсіпкерлікті мәдени

тұрғыдан қабылдау және әлеуметтік кәсіпкерлік тұжырымдамалары туралы шектеулі хабардарлық айтуға болады. Бұл мәселелерді түсіну оларды тиімді шешу үшін мақсатты іс-шараларды әзірлеу үшін өте маңызды. Зерттеулер жұмыс орындарын құру, қоғамдастықтың дамуы, экологиялық тұрақтылық және инновация сияқты факторларды зерттей отырып, Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпорындардың әлеуметтік-экономикалық әсерін бағалайды. Бұл әсерді бағалау әлеуметтік кәсіпкерлік бастамаларынан туындайтын елеулі артықшылықтардың дәлелі болып табылады және оларды қолдау мен тануды насихаттауға көмектеседі.

Қазақстанның табысты әлеуметтік кәсіпорындарының жағдайлық зерттеулері ісін жаңа бастаған кәсіпкерлер мен қолдау ұйымдары үшін құнды сабақтар мен озық тәжірибелерді ұсынады. Осы кәсіпорындардың стратегияларын, бизнес үлгілерін және әсерін талдай отырып, зерттеушілер жергілікті контексте не жұмыс істейтіні туралы түсінік ала алады және әлеуметтік әсерді масштабтаудың қайталанатын үлгілерін анықтай алады (Pritvova et al., 2017).

Зерттеулер көбінесе Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің қолайлы ортасын құруға бағытталған саяси ұсыныстарды қамтиды. Бұл ұсыныстар нормативтік-құқықтық базаны реформалауды, арнайы қолдау тетіктерін құруды, әлеуетті арттыру бастамаларын және әлеуметтік кәсіпорындарды дамытуды ынталандыруды қамтиды. Саяси араласуды әлеуметтік кәсіпкерлердің қажеттіліктері мен ұмтылыстарына сәйкестендіру арқылы саясаткерлер сектордағы өсу мен инновацияға қолайлы жағдай жасай алады (Aukenov, 2023).

Әлеуметтік кәсіпкерлер ұйымдарының қызметін монетизациялау Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың маңызды факторы болып табылады. Сонымен, қазірдің өзінде әлеуметтік жобалар шеңберінде өз қызметін кіріс алмай жүзеге асырған әлеуметтік кәсіпкерліктің бірқатар табысты мысалдары бар, олар пайда әкелетін қосымша жобаларды жүзеге асыра бастады. Әдетте, мұнда балаларды, оның ішінде мүгедектерді оқыту саласындағы жобаларды, сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін жұмыс орындарын құруды атап өтуге болады (Nysanbaeva & Nosanenko, 2018).

Әлеуметтік кәсіпкерліктің басқа бағыттары, әдетте, пайда алып келмейді.

Қазақстан Республикасында әлеуметтік жобаларды монетизациялау әрекетінің мысалдары бар. Солардың бірі «ASAR» қарт адамдарға арналған күндізгі орталық болды, онда қарт адамдарға олардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін оларды бақылау мақсатында күндізгі уақытта тұру қызметтерін көрсетеді (asar.kz). Бұл қызметтердің, соның ішінде медициналық қызметтердің айтарлықтай спектрі бар классикалық қарттар үйі емес. Бұл жоба егде жастағы адамдардың қауіпсіздігі мәселесін шешуге бағытталған, егер олар енді өздеріне толықтай қамқорлық жасай алмаса және көмексіз қалған жағдайда өз қамқорлығына алады. Бастапқыда бұл жоба коммерциялық емес жоба ретінде ойластырылған, қаржыландыруды демеушілік көмек, гранттар, өз қаражаты есебінен жүзеге асыру көзделді. Бірақ жоба жүзеге асырылғаннан кейін, бұл жағдайда монетизация мүмкін екендігі және жоба өзін-өзі ақтай алатындығы белгілі болды. Дегенмен, 2018 жылдың жазында бұл жоба қажетті қаржыландырудың болмауына байланысты жабылды, яғни жоба авторлары қосымша дереккөздерді таба алмады. Бұл бізге әлеуметтік кәсіпкерлік саласындағы қаржыландыру және өз қызметін монетизациялаудың тиімді процесін ұйымдастыруды жетілдіру керек екендігін көрсетеді (Bespalyi., 2022).

Қаржыландырудың балама жолдарын іздеудің перспективасы бағыттарының бірі краудфандингәдісінқолдану. Краудфандинг – мақсатты мүдделілік негізінде жобаны жүзеге асыру үшін қажетті қаражатты жинау мүмкіндігі Қазіргі уақытта бүкіл әлемде краудфандинг жобаларды жүзеге асыру үшін қажетті қаражатты жинаудың тиімді құралдарының бірі болып табылады. Жоба авторы үшін негізгі міндет осы жобаны іске асыру қажеттілігі туралы мақсатты аудиторияға нақты хабарлама жіберу қажеттілігі болып табылады. Әлеуметтік кәсіпкерлік шеңберінде краудфандинг әлеуметтік жобаны монетизациялаудың ең тиімді әдістері бола алады. Бірақ бастау үшін әлеуметтік кәсіпкер екі маңызды мәселені шешуі керек: қоғамның жоба туралы хабардарлығының қамтамасыз ету және бизнес білімінің жеткілікті деңгейде болуы керек Сондай-ақ, әлеуметтік кәсіпкерліктегі краудфандингтің маңызды мәселесі-жоба авторларының негізгі бөлігі краудфандингті қосымша қаржыландыру тәсілі ретінде қарастырмайды. Бұл краудфандинг тек интернет арқылы қаражат жинау деген пікірге байланысты.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлік әлі де кең танымалдылыққа ие емес және елдегі әлеуметтік мәселелерлі кең ауқымда шешуге әсері әлсіз болып тұр. Қоғамдағы әлеуметтік проблемалардың өсуі әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуына алып келді. Аталған мәселені шешуде тәжірибесі мол кәсіпкерлерді тарту, несиелеруге қаржылау көмек көрсету, қызмет ететін кәсіпкерлікті қолдау орталықтарының қызметін жетілдіру, үздік тәжірибелерді жылжыту, серіктестіктер аймағын кеңейту, арнайы конкурстар мен бағдарламалар ұйымдастыру, бағалауды корпоративтік әлеуметтік бағалауға жіберу, үкіметпен байланысты арттыру, депутаттық корпуспен байланыс орнату арқылы шешу мүмкіндіктері бар.

Қазақстанда, әлемнің көптеген бөліктеріндегідей, әлеуметтік кәсіпкерлік экономикалық даму мен тұрақтылыққа ықпал ете отырып, түрлі әлеуметтік мәселелерді шешуде шешуші рөл атқарады. Осы маңызды тақырыпты зерттеуді аяқтаған кезде Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлік - бұл өсіп келе жатқан үрдіс қана емес, сонымен қатар көптеген өлшемдердегі оң өзгерістерді ынталандыратын елеулі күш екені белгілі болады. Инновациялық бизнес-модельдер мен әлеуметтік әсер етуге деген ұмтылыстың арқасында Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлер неғұрлым инклюзивті және әділ қоғамға жол ашып, бизнес пен қайырымдылық ландшафтын өзгертуде.

Біздің талқылауымыздан туындайтын негізгі аспектілердің бірі Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің көп қырлы сипаты болып табылады. Экологиялық мәселелерді шешуден бастап, маргиналды қауымдастықтардың мүмкіндіктерін кеңейтуге дейін елдегі әлеуметтік кәсіпкерлер көптеген мәселелерді шешеді. Білім беруге, денсаулық сақтауға немесе жұмысқа орналасу мүмкіндіктеріне қол жеткізуді қамтамасыз ету болсын, бұл кәсіпорындар көптеген қазақстандықтардың өмір сүру сапасын жақсартуда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, бизнесті жүргізудің тұрақты тәжірибесі мен этикалық стандарттарын ілгерілету арқылы әлеуметтік кәсіпорындар қоғамның да, қоршаған ортаның да ұзақ мерзімді әлауқатына үлес қосады.

Сонымен қатар, инновация мен экономикалық өсуді ынталандырудағы

әлеуметтік кәсіпкерліктің ролін асыра бағалау қиын. Әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін кәсіпкерлік мүмкіндіктерді пайдалана отырып, бұл кәсіпорындар қоғам үшін құндылық жасап қана қоймай, экономикалық мүмкіндіктер жасайды. Әлеуметтік кәсіпкерлер өздерінің инновациялық өнімдері, қызметтері мен бизнес-модельдерінің арқасында жаңа нарықтарды игеруде, жұмыс орындарын құруды ынталандыруда және жалпы экономикалық дамуды ынталандыруда. Кәсіпкерлік өркендеудің қозғаушы күші ретінде барған сайын танылып келе жатқан Қазақстан сияқты елде әлеуметтік кәсіпкерліктің пайда болуы неғұрлым серпінді және инклюзивті экономика құру жолындағы елеулі қадам болып табылады.

Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлік ынтымақтастық пен серіктестіктің катализаторы болып табылады. Көптеген әлеуметтік кәсіпорындар өздерінің ықпалы мен қол жетімділігін арттыру үшін мемлекеттік органдармен, коммерциялық емес ұйымдармен және жеке сектормен белсенді жұмыс істейді. Ұжымдық ресурстар мен тәжірибені пайдалана отырып, бұл серіктестіктер күрделі әлеуметтік мәселелерді тиімдірек шеше алады. Сонымен қатар, әртүрлі мүдделі тараптардың әлеуметтік кәсіпкерлікті мойындауы мен қолдауының артуы парадигманың дамудың неғұрлым инклюзивті және тұрақты түрлеріне қарай өзгеруін көрсетеді.

Алайда, соңғы жылдары қол жеткізілген елеулі прогреске қарамастан, Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерліктің экожүйесі үшін проблемалар сақталуда. Қаржыландыруға қол жетімділік, реттеуші кедергілер, сондай-ақ хабардарлық пен қолдаудың жеткіліксіздігі елдегі әлеуметтік кәсіпорындардың өсуіне және ауқымдылығына кедергі келтіруді жалғастыруда. Бұл мәселелерді шешу мемлекеттік және жеке секторлардың әлеуметтік кәсіпкерліктің өркендеуі үшін қолайлы жағдайлар жасау үшін келісілген күш-жігерін қажет етеді. Бұл қаржыландыруға қол жеткізуді қамтамасыз етуді, реттеу процестерін оңтайландыруды және оң әлеуметтік өзгерістерді қамтамасыз етудегі әлеуметтік кәсіпкерліктің ролі мен әлеуеті туралы хабардарлық пен түсінікті арттыруға ықпал етуді қамтиды.

Қорытындылай келе, Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің ролі ел алдында тұрған күрделі әлеуметтік және экологиялық мәселелерді шешуде аса маңызды екенін

атап өтеміз. Кәсіпкерліктің инновациялық рухын әлеуметтік ықпалға деген ұмтылыспен ұштастыра отырып, Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлер жаңа шешімдерді әзірлеуде ізашар болып табылады және елеулі өзгерістерге ықпал етеді. Экожүйе дамуын жалғастыра отырып, әлеуметтік кәсіпкерліктің болашақ ұрпақ үшін неғұрлым әділ, инклюзивті және орнықты қоғам құра отырып, оған Қазақстанның болашағын қалыптастыруда одан да үлкен рөл атқаруға мүмкіндік беретін орасан зор әлеуеті бар. Ынтымақтастыққа, инновацияларға және ұжымдық іс-қимылға ықпал ете отырып, әлеуметтік кәсіпкерлік бизнес-ландшафтты ғана емес, бүкіл Қазақстан бойынша және одан тыс жерлерде миллиондаған адамдардың өмірін де өзгерте алады.

Қазіргі жағдайда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың алғышарттары: инклюзивті даму, әлеуметтік инновациялардың тұрақты дамуы мен өсуі, сондай-ақ елдің әлеуметтік жауапкершілігі болып табылады. Бұл зерттеу нәтижелері әлеуметтік кәсіпкерлікті ғылыми талдау жүргізуде теориялық негіз бола алады. Зерттеуде әлемдік және Қазақстандық әлеуметтік кәсіпкерлік тәжірибелері келтірілді, сонымен қатар Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудағы қиындықтары мен мүмкіндіктері анықталып, оларды жетілдірудің нәтижелері көрсетілді.

AUTHOR CONTRIBUTIONS

Conceptualization and theory: AE; research design: AE; data collection: LA, JK; analysis and interpretation: AE, LA, JK; writing draft preparation: AE, JK; supervision: AE; correction of the article: LA; proofread and final approval of the article: JK. All authors have read and agreed to the published version of the manuscript.

REFERENCES

Aukenov, E. M. (2023). Assessing the effectiveness of social entrepreneurship entities in Kazakhstan. *Bulletin of Science*, 2(59), 12-24. (In Russ.)

Applied Economics Research Center (2024). A large-scale study on social entrepreneurship was conducted in Kazakhstan [cited March 21, 2024]. Available at: <https://aerc.org.kz/news/masshtabnoe-issledovanie-o-socialnom-predprinimatelstve-proveli-v-kazahstane> (In Russ.)

Bespalyi, S. V. (2022). Development of social entrepreneurship in Kazakhstan: Analysis and factors. *Central Asian Economic Review*, (5), 44-53. (In Russ.) <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2021-5-44-53>

Blagov, Yu. E., & Arai, Yu. N. (2010). Social entrepreneurship: problems of typology (preface to the section). *Bulletin of St. Petersburg University. Management*, (3), 109-114. (In Russ.)

Bureau of National Statistics (2023). [cited December 3, 2023]. Available at: <http://www.stat.gov.kz>

Chell, E., Nicolopoulou, K., & Karataş-Özkan, M. (2010). Social entrepreneurship and enterprise: International and innovation perspectives. *Entrepreneurship & Regional Development*, 22(6), 485-493. <https://doi.org/10.1080/08985626.2010.488396>

Choi, N., & Majumdar, S. (2014). Social entrepreneurship as an essentially contested concept: Opening a new avenue for systematic future research. *Journal of business venturing*, 29(3), 363-376. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2013.05.001>

Certo, S. T., & Miller, T. (2008). Social entrepreneurship: Key issues and concepts. *Business horizons*, 51(4), 267-271. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2008.02.009>

Driver, M. (2012). An interview with Michael Porter: Social entrepreneurship and the transformation of capitalism. *Academy of Management Learning & Education*, 11(3), 421-431. <https://doi.org/10.5465/AM-LE.2011.0002A>

Greblikaitė, J. (2012). Development of social entrepreneurship: Challenge for Lithuanian researchers. *European integration studies*, 210-215. <https://doi.org/10.5755/J01.EIS.0.6.1498>

Grimes, M. G., McMullen, J. S., Vogus, T. J., & Miller, T. L. (2013). Studying the origins of social entrepreneurship: Compassion and the role of embedded agency. *Academy of management review*, 38(3), 460-463. <https://doi.org/10.5465/amr.2012.0429>

Kostetska, I., & Berezyak, I. (2014). Social entrepreneurship as an innovative solution mechanism of social problems of society. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 36(3), 569-577. <https://doi.org/10.15544/MTS.2014.053>

Kazakhstan Republic gerister men tolyktyrular engizu turaly Kazakhstan Republic of the Republic of Kazakhstan 2021 years 24 mausymdagy No. 52-VII KRZ. (2021). [cited March 21, 2024]. Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2100000052> (In Kaz.)

Nicholls, A. (Ed.). (2008). *Social entrepreneurship: New models of sustainable social change*. OUP Oxford. <https://doi.org/10.4135/9781452218557.n489>

Nysanbaeva, A. M., & Nosanenko, G. (2018). Comparative analysis of the social potential of youth in Kazakhstan and Russia as a factor in the development of

social entrepreneurship in Kazakhstan and Russia. AM Nasyubaeva. *Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, 376 (6), 220 – 227. <https://doi.org/10.32014/2018.2518-1467.48> (In Russ.)

Ponomarev, O. B., & Svetunkov, S. G. (2016). On the issue of basic definitions of entrepreneurship theory. *Modern competition*, 10(1 (55)), 33-42. (In Russ.)

Pritvorova, T. P., Petrenko, E. S., & Ayaganova, M. P. (2017). Strategic analysis of business models of social entrepreneurship in Kazakhstan. *Economy of Central Asia*, 1(2), 75-90. <https://doi.org/10.18334/37975> (In Russ.)

Social entrepreneurship: current situation and industry development. (2024). [cited March 21, 2024]. Available at: [https://atameken.kz/ru/news/48749-so-](https://atameken.kz/ru/news/48749-so)

cial-noe-predprinimatel-stvo-tekushaya-situaciya-i-razvitiye-otrasli# (In Russ.)

Speech of the President of the Republic of Kazakhstan KK Tokayev at the fifth meeting of the National Council of Public Trust. (2024). [cited March 21, 2024]. Available at: https://www.inform.kz/kz/tokaev-aleumettik-kasipkerlik-korporaciylardy-tolyk-kandy-institutka-aynaldyryatyn-kez-keldi_a3757483

Zahra, S. A., Gedajlovic, E., Neubaum, D. O., & Shulman, J. M. (2009). A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges. *Journal of business venturing*, 24(5), 519-532. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2008.04.007>

Zhokhova, V. V. (2015). Social entrepreneurship: concept, essence and meaning. *Modern competition*, 9(4 (52)), 77-99. (In Russ.)

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

***Aigerim M. Yerzhanova** – PhD candidate, Kazakh National University named after Al-Farabi, Almaty, Kazakhstan, email: aerzhanova97@gmail.com

Laura Z. Ashirbekova – PhD, Senior Lecturer, Kazakh National University named after Al-Farabi, Almaty, Kazakhstan, email: turar200480@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0377-7854>

Jaroslav Korpysa – PhD, Associate Professor, University of Szczecin, Szczecin, Poland, email: jaroslav.korpysa@usz.edu.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2400-3308>

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР

***Ержанова Ә.М.** – PhD докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, email: aerzhanova97@gmail.com

Аширбекова Л. Ж. – э.ф.к., аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, email: turar200480@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0377-7854>

Корпыса Я. – PhD, Щецин университетінің доценті, Щецин, Польша, email: jaroslav.korpysa@usz.edu.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2400-3308>

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

***Ержанова А.М.** – PhD докторант, Казахский Национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, email: aerzhanova97@gmail.com

Аширбекова Л.Ж. – к.э.н., старший преподаватель, Казахский Национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, email: turar200480@mail.ru, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0377-7854>

Корпыса Я. – PhD, доцент Щецинского университета, Щецин, Польша, email: jaroslav.korpysa@usz.edu.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2400-3308>